

Ants Andersoni ettekanne
konverentsil "Kus on sünergia?"
Toompeal 17.sept.2008.a

Eesti Teaduslik Selts Rootsis – vaade tagasi ja edasi

Austatud korraldajad ja koosolijad!

Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis esindajale on antud tänuväärne võimalus siin konverentsil sõna võtta ja oma südameasjadest rääkida. Kuna meie selts on mõneti erinev teistest täna esinevatest seltsidest, püüan lühidalt valgustada meie seltsi tausta ja omapära, enne kui puudutan rohkem päevakorralisi küsimusi.

Eesti Teaduslik Selts Rootsis (ETSR) asutati veebruaris 1945, seega esimeste pagulasorganisatsioonide hulgas. Algses liikmeskonnas oli tubli tosin Tartu Ülikooli professoreid ning muidugi hulk teisi teadlasi. Esimeheks ("presidendi" nimetust on paguluses kasutatud ainult riigipäade kohta) valiti Tartu ülikooli omaaegne rektor, piiskop Johan Kõpp. See otsus oli solvav Teaduste Akadeemia omaaegsele presidendile professor Karl Schlossmanile, kes kahjuks jäigi hoopis eemale.

Kevadel 1947 asutati Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis Lõuna-Rootsi osakond keskusega Lundis.

Toimused muidugi ettekandekoosolekud, avaldati kogumik Apophoreta Tartuensia ja mõned väikesed monograafiad ning alustati aastaraamatute sarja ("Annales") väljaandmist paariaastaste vahedega – käsil on praegu XIV aastaraamatu koostamine. Võrreldes tänapäevaga oli tolleaegne ETSR ja selle tegevus võib-olla veidi liiga eksklusiivne, ütleme aristokraatlik. Erialade poolest on selts aga alati olnud mitmekülgne, võib-olla siiski teatud humanitaarse ülekaaluga, kuna humanitaaria enamasti on üldinimlikum, arusaadavam ja – mis meile eriti tähtis – rahvuslikum.

Rootsi ühiskond on teatavasti üldiselt eestlastesse sõbralikult suhtunud, nii ka ETSR-i osas. Eriliselt võib esile tõsta riigiantikvaar Sigurd Curmani teeneid, samuti Tartus õpetanud rootslaste (Birger Nerman, Sten Karling jt) häätatlikkust. ETSR-ile on ikkagi teatud koormaks olnud, et on elatud võõras ühiskonnas, tööd tehtud võõras keeles ja üha enamatel juhtudel kogu haridus saadud võõrkeelsena. ETSR-i teadus on olnud rohkem lahus teadlase igapäevase leiva teadusest, kui võrrelda tänapäevase Eesti teaduskeskustega. Eesti allikate hankimine, eesti oskuskeele kätteleidmine ja mõnedel halvematel juhtudel üldse eestikeelse teksti koostamine ja ettekandmine on olnud raskendatud.

Paljudel aastatel olid esimeesteks Johan Kõpp, Andres Mathiesen ja Evald Blumfeldt. 1970.aastatel hakkas Tartu professorite osakaal vähenema. Seoses sellega hakkasid ka esimehe ülesanded kiiremini käest kätte käima (Aino Käärik, Ervin Pütsep, Enno Penno, Ilja Pähn, Gunnar Hiis, Ivar Paljak, Tiit Land, Ants Anderson).

Viimastel aastakümnetel on seltsi raamatukogu lõpetatud ja raamatud viidud Tartu Ülikooli Raamatukogusse. Ka terve hulk arhivaale on nüüd Tartu Ülikooli Raamatukogus. Nende nukravõitu seikade kõrval on oluliseks ja lootustandvaks uudsuseks, et aastal 1999 meie tolleaegsel esimehel Ivar Paljakul õnnestus sõlmida assotsiatsioonileping Eesti Teaduste Akadeemiaga.

ETSR-i majandus on alati tuginenud lihtsalt liikmemaksudele. Mitte keegi ei ole oma töö ja toimetuste eest tasu saanud. Erilisi pingutusi ja ka toetuste hankimist on vajanud aastaraamatute kirjastamine.

Liikmeskond on praegu umbes 90 Stockholmi osakonnas ja umbes 50 Lundi osakonnas. Nende hulgas on teadaolevalt 17 professorit ja veel umbes 30 teaduste doktorit.

Tegevuseks on 4 ettekandekoosolekut kevadsemestril (nendest esimene aasta-üldkoosolekuna) ja 2 sügissemestril, 1 seminar või väljasõit septembris ning EV Tartu Ülikooli aastapäeva aktus 1. detsembri ümber. Pääle selle tegeldakse aastaraamatute koostamisega. Seda kõike nii Stockholmis kui Lundis.

Probleemideks on kõigepäält liikmeskonna vananemine ühes noorema pagulaspõlvkonna võõrdumisega eesti keelest ja eesti meelest. Mainida tuleb ka ilmseid raskusi selle lõhe ületamisega, mis ikka veel lahutab hiljuti Rootsi saabunud eestlasi vanadest pagulastest. See lõhe on küll vähenenud ja uustulnukate hulk on kasvanud, aga ometi me ei ole veel saavutanud seda rahvuslikku ühtsust, mis ju peaks olema täiesti loomulik.

ETSR ei ole kunagi mingit rahalist toetust saanud ega küsinudki. Erilisi summasid on ainult aastaraamatute kirjastamine nõudnud.

Koostööst Eesti Teaduste Akadeemiaga ja sellega assotsieerunud seltsidega oleksime küll huvitatud, aga Läänemeri on ikkagi ebamugavalt lai. Hää meelega kuulaksime eesti teadlaste ettekandeid Stockholmis või Lundis. Tahaksime levitada teadlikkust sellest, et me vägagi tahaksime teada saada eesti teadlaste õppe-, konverentsi-, lõbu- või mistahes reisidest Rootsi, kui on võimalik neid seostada esinemisega ETSR-is.

Üks idee – võib-olla mitte kõige realistlikum – oleks, et üks assotsieerunud selts teeks õppereisi Rootsi ja seoses sellega pakuks meile sümposiumi oma teadusalalt, mõningase meiepoolse kaastegevusega, ideaaljuhul septembris aastal 2009 ja näiteks ajaloolaste poolt "Eesti 20. sajandil" või filosoofide poolt "Positivistlik metateadus ja selle kriitika".

Ma arvan, et ma sellega lõpetaksin – parimate edusoovidega nii eesti teadlastele kui nende organisatsioonidele!